

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Формування комунікативної компетентності у дітей з розладами
аутистичного спектра засобами секвенційних програм

Виконала здобувачка групи СОм(л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Клименко Єлизавета Сергіївна
Керівник: Нечипоренко В.В.
Рецензент: Олефір О.І.
Нормоконтроль _____ Юлія КЛЮЧКОВА

Запоріжжя
2025 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 70 с., 12 табл., 4 рис., 53 джерел, 2 додатка.

Об'єкт дослідження: комунікативна компетентність дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження: формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами секвенційних програм.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розвиток комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, виявити ефективність у застосуванні секвенційних програм, розробити методичні рекомендації для корекційних педагогів та батьків.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, статистичні.

При ранньому дитячому аутизмі, окрім основних специфічних особливостей розвитку, порушується можливість користування мовленням як таким. Діти з розладами аутистичного спектра страждають, перш за все, від власної нездатності налагодити соціальну взаємодію, підтримувати контакт з чужою людиною без явного психологічного дискомфорту. Для них характерні труднощі сприймання інформації і розуміння ситуації спілкування. На сьогодні значно розширився спектр вивчення аутистичних розладів та їх компонентів, зокрема комунікативної компетентності дітей з розладами аутистичного спектра, що вимагає більш детального теоретичного й емпіричного дослідження даної проблеми, а також подальшого впровадження ефективних методик роботи з такими дітьми.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ДІТИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ, СЕКВЕНЦІЙНІ ПРОГРАМИ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, КОРЕКЦІЙНІ ПЕДАГОГИ, БАТЬКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. В Україні проблема розладів аутистичного спектра набуває все більшої актуальності для сучасної соціально-педагогічної науки і практики. При ранньому дитячому аутизмі, окрім характерних для цього розладу особливостей розвитку, порушується здатність використовувати мовлення. Діти з аутистичними розладами часто переживають через свою нездатність встановлювати соціальні зв'язки, підтримувати контакт з іншими людьми без явного психологічного дискомфорту. Вони мають труднощі у сприйнятті інформації та розумінні ситуацій під час спілкування. Причиною таких труднощів може бути відсутність потреби у взаємодії, сильне бажання уникати контактів і небажання спілкуватися.

Процес формування особистості кожна людина проходить завдяки інтеграції в суспільство та взаємодії з іншими людьми. У цьому процесі важливу роль відіграє комунікація. Комунікативна компетентність є значно більш широким поняттям, ніж просто спілкування або усна мова. Це складний, багаторівневий процес, який є важливим чинником формування особистості і одним з основних видів діяльності людини, орієнтованим на пізнання та оцінку себе через взаємодію з іншими людьми.

Дослідженнями аутистичних розладів у дітей та уточненням їх клініко-психологічних особливостей займалися вітчизняні та зарубіжні науковці Ф. Аппе, С. Барон-Коуен, В. Башина, Р. Боєнська, Л. Вінг, С. Гутштейн, Е. Ентоні, Л. Каннер, С. Майерс, Д. Манделл, І. Марцинковський, С. Мейс, К. Лебединська, Дж. Лутц, М. Люблінг, О. Нікольська, К. Островська, Т. Петерс, Г. Пивоваров, Б. Рімланд, М. Руттер, В. Синьов, Т. Скрипник, В. Тарасун, Л. Цвайгенбаум, Д. Шульженко та інші.

Дослідженнями проблематики розвитку дітей з РАС, займалися такі вчені, як: О. Воробей, Р. Бобир, Н. Базима, Е. Галкіна, Є. Малихіна,

С. Грабовська, Т. Скрипник, К. Островська, Н. Лаврентьева, Д. Шульженко, В. Хаустов та інші.

Теоретичний аналіз і узагальнення наукових досліджень, присвячених вивченню комунікативної компетентності у дітей з аутистичними розладами, показують, що ключовим є вирішення проблеми комунікативної активності (Н. Сімашкова, М. Веденіна, Г. Хворова, І. Марценковський, О. Мастюкова, Д. Шульженко, О. Нікольська, Т. Скрипник, А. Чупріков, О. Романчук та ін.).

Зараз значно розширився обсяг досліджень аутистичних розладів та їхніх складових, зокрема комунікативної компетентності дітей з аутистичним спектром, що вимагає більш детального теоретичного та емпіричного вивчення цієї проблеми. Крім того, це потребує впровадження ефективних методик роботи з такими дітьми. Тому це і зумовило вибір теми нашого дослідження: «Формування комунікативної компетентності у дітей з розладами аутистичного спектра засобами секвенційних програм».

Об'єкт дослідження: комунікативна компетентність дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.

Предмет дослідження: формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами секвенційних програм.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розвиток комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, виявити ефективність у застосуванні секвенційних програм, розробити методичні рекомендації для корекційних педагогів та батьків.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми у спеціальній сучасній науковій літературі з метою вивчення комунікативної компетентності дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Провести діагностичне дослідження та охарактеризувати розвиток комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку з

розладами аутистичного спектра.

3. Апробувати, проаналізувати та підтвердити ефективність у застосуванні секвенційних програм з формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

4. Розробити методичні рекомендації для корекційних педагогів та батьків щодо застосування секвенційних програм в роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра.

Методи дослідження: : теоретичні (аналіз психолого-педагогічної та наукової літератури з теми дослідження); емпіричні (спостереження, констатувальний експеримент, аналіз комунікативної компетентності дітей з розладами аутистичного спектра); статистичні (кількісна і якісна обробка даних).

Методологічне підґрунтя дослідження:

- вчення про загальні та специфічні особливості порушеного розвитку (, В. Чайко, Ж. Шиф, В. Лубовський);

- вчення про методи комплексної діагностики і корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей (В. Лубовський,, Р. Лалаєва, О. Мастюков, В. Чайко, О. Лурія, І. Брушневська, С. Максименко, Л. Волкова);

- теоретичні та експериментальні розробки розвитку мовленнєвої активності дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектру (А. Богуш, А. Гончаренко, І. Жадленко, М. Кривоніс, С. Логвинчук, С. Михальська, Т. Момоток, О. Нурєєва, Т. Піроженко, В. Чекаліна, З. Шейнфельд та інші).

Апробація результатів дослідження відбулась на конференції:

1) V Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу», 18-19 квітня 2024 року, Хортицька національна академія, м. Запоріжжя.

Дослідження проводилося на базі: Початкова школа «Один, два, три» Львівської міської ради та Заклад дошкільної освіти №154 м. Львова.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 69 сторінок, із них 59 – сторінок основного тексту.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування впливу секвенційних програм на розвиток комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з РАС та результати емпіричного дослідження дозволили досягнути мети нашого дослідження та сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань.

У ході дослідження визначено, що розлади аутистичного спектра – це комплексне порушення розвитку, для якого властиві різноманітні прояви, що відзначаються з раннього віку і мають сталий перебіг. Одного симптому недостатньо для визначення аутизму, потрібна наявність характерної тріади: порушення соціальної взаємодії і взаємної комунікації; обмеженість інтересів і повторювальний репертуар поведінки.

Також важливо наголосити, що комунікативна компетентність розглядалась з огляду використання дітьми, з розладами аутистичного спектра, вербальних та невербальних засобів комунікації. У дітей з аутизмом виявляються характерні труднощі, зокрема: відсутність або обмежена мовленнєва здатність, проблеми з використанням мовлення для вираження потреб та емоцій, складнощі в розумінні та використанні невербальних засобів комунікації (жести, вирази обличчя, контакт очей), відсутність або недостатній зоровий контакт, неадекватна реакція на звуки, а також знижена рухова активність, пов'язана з порушенням м'язового тону.

Тому в нашому дослідженні, велика увага приділяється способу покращення функціонування у дітей з розладами аутистичного спектра тілесно-когнітивної сфери та розвитку таких сфер, як: відчуття тіла, чутливість обличчя, чутливість долонь та стоп, оральна сфера, моторні вміння, зорові та слухові відчуття, зорово- рухова координація.

Аналіз теоретичних джерел дозволив сформулювати правила та рекомендації до розробки секвенційної програми, орієнтованої на покращення здатності до адаптації, навчання та соціалізації, сприяючи загальному

покращенню комунікативної компетентності. Це забезпечує основу для подальших емпіричних досліджень і створення ефективних методик навчання, спрямованих на підвищення комунікативних можливостей дітей з розладами аутистичного спектра.

Загалом, ступінь розвитку комунікативної компетентності до кінця дошкільного віку є ключовим показником для успішного подальшого розвитку дитини.

Дослідження відбулось на базі Початкової школи «Один, два, три» Львівської міської ради та закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №154 Львівської міської ради. У дослідженні взяли участь п'ятеро вихованців Початкової школи «Один, два, три» старшого дошкільного віку, які відвідують компенсуючі групи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, які становили контингент експериментальної групи. Серед них троє хлопчиків та двоє дівчаток. До контрольної групи увійшло п'ятеро дітей з РАС – вихованці закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №154 Львівської міської ради. Всі діти, учасники дослідження, мають розлади аутистичного спектра, а саме, за МКХ-1: 6A02.0 РАС БЕЗ порушення інтелектуального розвитку та 3 порушенням функціонального мовлення.

Під час констатувального етапу педагогічного експерименту встановлено, що діти експериментальної групи мали переважно низький рівень стану сформованості вербальної комунікації («Підбір синонімів» – 60%, «Підбір антонімів» – 80%, «Вміння вигадувати нові слова» – 80%), а діти контрольної групи – відповідно 60%, 80%, 40% до зазначених в експериментальній групі показників. Стан невербальної комунікації в дітей експериментальної групи теж був на низькому рівні («Міміка» – 60%, «Вміння імітувати дії» – 80%, «Використання побутових жестів» – 60%), а діти контрольної групи – відповідно 60%, 80%, 40% до зазначених в експериментальній групі показників. Дані констатувального етапу слугуватимуть основою для розробки і впровадження формульованого експерименту, спрямованого на підвищення рівня комунікативної

компетентності, а також для підготовки методичних рекомендацій для педагогів та батьків.

У процесі формувального етапу педагогічного дослідження в освітній процес експериментальної групи протягом чотирьох тижнів було впроваджено програму розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами секвенційних програм, яка містить теоретичний та практичний блоки. В теоретичному блоці програми міститься теоретичне обґрунтування програми. Практичний блок містить приклади застосування елементів секвенції для виконання окремих завдань щодо розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з РАС.

Основними завданнями програми є стимуляція різних ділянок сенсомоторної сфери розвитку дитини, одночасне отримання дитиною з аутизмом (протягом виконання секвенції) зрівноваженої кількості подразників у різних сферах адекватно до «потреб» мозку і тіла, розвиток адаптаційних реакцій дитини з РАС.

Після реалізації розробленої програми під час контрольного етапу педагогічного експерименту показники стану вербальних та невербальних засобів комунікації дітей експериментальної групи дещо покращилися. Результати в експериментальній групі засвідчили, що у більшості дітей покращився стан вербальної комунікації з низького рівня до середнього: середній рівень вміння підбирати синоніми мали 60% дошкільників старшого віку, середній рівень вміння підбирати антоніми – 60% та середній рівень розвитку вміння вигадувати нові слова – 40% досліджуваних. Натомість у дітей контрольної групи результати за вмінням підбирати синоніми та антоніми залишились ідентичними до результатів констатувального етапу, а рівень вміння вигадувати нові слова погіршились, а саме: низькі показники збільшились на 20%.

У більшості дітей покращився стан невербальної комунікації з низького рівня до середнього: середній рівень використовувати міміку мали 80%

дошкільників старшого віку, середній рівень вміння імітувати дії – 60% та середній рівень розвитку вміння використовувати побутові жести – 80% досліджуваних. Натомість у дітей контрольної групи результати за вмінням використовувати міміку та імітувати дії залишились ідентичними до результатів констатувального етапу, а рівень використання побутових жестів погіршились, а саме: низькі показники збільшились на 20%.

Здійснивши порівняльний аналіз результатів стану сформованості вербальної комунікації дітей експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах дослідження, ми дійшли висновку, що кількість дітей, що мають середній рівень вміння добирати синоніми збільшилась на 20%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 20%; вміння добирати антоніми покращився: кількість дітей, що мають середній рівень збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40%; стан розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з РАС теж набув змін: кількість дітей, що мають середній рівень збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40%.

А аналіз результатів стану сформованості невербальної комунікації дітей експериментальної групи на констатувальному та контрольному етапах дослідження, дали змогу показати, що кількість дітей, що мають середній рівень вміння використовувати міміку збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40%; вміння імітувати дії покращились: кількість дітей, що мають середній рівень збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40%; використання побутових жестів у дітей старшого дошкільного віку з РАС теж набув змін: кількість дітей, що мають середній рівень збільшилась на 40%, а дітей з низьким рівнем такого вміння – зменшилась на 40% .

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що всі завдання дослідження виконані в повному обсязі. Результати дослідження довели, що секвенційні програми є ефективним засобом розвитку комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку з РАС, чому сприяло

застосування корекційної програми для дітей старшого дошкільного віку з РАС засобами секвенційних програм, що призвело до позитивного впливу на розвиток комунікації, а саме стану вербальних та невербальних засобів комунікації, дітей зазначеної категорії.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що розкрито сутність поняття «розлади аутистичного спектра» та описано їх загальні ознаки; визначено особливості розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та досліджено ефективність використання секвенційних програм для формування комунікативної компетентності дітей з розладами аутистичного спектра.

Практичне значення дослідження полягає у добірці методичного інструментарію щодо діагностики стану вербальних та невербальних засобів комунікації дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розробці програми з використанням секвенції дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та емпірично дослідити її ефективність. Напрацьований матеріал може бути використаний в освітньому процесі здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта, професійній діяльності вчителів-дефектологів, вчителів-логопедів.